

Passionerat motstånd:

om heteronormativ könsmakt, motstånd och (n)utopier

Cathrin Wasshede, *Passionerad politik: om motstånd mot heteronormativ könsmakt*, diss. Malmö: Bokbox 2010 (350 sidor)

PASSIONERAD POLITIK ÄR Cathrin Wasshedes avhandling i sociologi, en väldisponerad 344 sidors bok om motståndets möjligheter och begränsningar i relation till kön- och sexualitetsnormer. Avhandlingen baserar sig på analys av intervjuer med unga politiska aktivister mellan 19 och 31 år i den utomparlamentariska vänstern i Göteborg, och är en fallstudie av villkoren för motstånd mot heteronormativ könsmakt inom majoritetssamhällets såväl som rörelsekulturens normer. Här ges insikt i tankeväckande reflektioner kring motståndets möjligheter och begränsningar i glappen mellan till skrivna subjektiviteter och medvetet motstånd mot heteronormativ könsmakt. Vad anses möjligt att förändra avseende konstruktioner av kön och sexualitet, varför/inte, och när anses kostnaderna bli för höga för att nå ett ideal? Hur gör man t.ex. med håret under armarna när släktkalasetts ärmlösa finklänning återoppar rakade armbålar medan det helst bör vara på plats dagen efter när det ska det

badas med feministvännerna på Saltholmen? Med passionen som drivkraft utforskar aktivisterna det oväntade i gränslandet mellan det begripliga och det obegripliga, och går därmed *utanför sig själv* i sin strävan efter att utmana maktrelationer och normer, något som innebär både lidelse och lidande (s. 326).

Materialet består av 15 enskilda intervjuer och sex fokusgruppintervjuer, där tillsammans 36 aktivister har ingått. Bland dessa identifierar sig lite under hälften som män, 19 som kvinnor och fyra som intergender eller inget. Ungefär hälften identifierar sig som heterosexuella, 11 som bisexuella, sex som lesbisk eller böig och två som poly- eller pansexuell. Aktivisterna är alla del av det Wasshede kallar en rörelsekultur, som de själva är med om att konstruera. Detta är dock ingen studie av rörelsekontexterna i sig, understryker Wasshede, utan det vi får är en inblick, förmedlad genom informanternas berättelser om sina upplevelser av dessa rörelser som arenor för både "normmotstånd och motståndsnormer" (s. 321) – platser där majoritetsnormer explicit utmanas samtidigt som interna normer i kollektiven också skapar gränser för vad som anses bra och dåligt, möjligt och omöjligt. Genom att fokusera aktivisternas normbrytande och gränsöverskridande agenda synliggörs dock även heteronormativitetens villkor i den svenska samtida kontexten, och hur denna upplevs och tolkas utifrån olika subjektpositioner.

Analysen är indelad i två huvuddelar om fem kapitel vardera där informanternas tal om positioner respektive praktiker står i fokus, organiserad kring olika relaterade teman. I den första analysdelen undersöks hur aktivisterna förhåller sig till identitetskategorier kring kön och sexualitet, och motståndsstrategier mot heteronormativitet utifrån olika subjektpositioner; den heterosexuella, den lesbiska, den queerfeministiska böigpositionen, bisexualitet och poly/pansexualitet. Informanter från den mer klassbetonade delen av rö-

relsen berättar om en starkare heteronorm och en uttalad skepsis till "identitetspolitik" som något som har med klasskamp att göra, varvid bisexualitetsidealet lyfts fram som "PK" (och därmed negativt). I kontrast till denna infallsvinkel står de queerfeministiska bög-aktivisterna från Fjollfront, som senare ombildades till Göteborgs Queerinstitut, där kampen mot heteronormativ könsmakt betraktas som både revolutionärt och vänsterpolitiskt. Även de mestadels heterosexuella männen som ingår i olika manlighetsgrupper kan sägas finna sig någon annanstans på kartan än i machovänstern genom sitt granskande av de egna maskulinitetspositionerna från ett feministiskt perspektiv. Bipositionen, som av flera beskrivs som idealpositionen, ifrågasätts samtidigt lite subtilt från olika håll, genom osynliggörande eller misstänkliggörande, i heterodominerade såväl som lesbiska sammanhang. Överlag beskrivs dock positionerna av de allra flesta som både rörliga och strategiska.

I den andra delen av analysen står talet om praktiker i fokus, hur gränser sätts i tal och förhandlas i relation till kroppar, aktiviteter och intima relationer på olika sätt. Här finns ett kapitel om hur kropp och utseende används i motståndspraktiker, där exempelvis hår på "rätt" och "fel" ställe tematiseras, liksom kläder och frisyrier, samt även parodiska queerstrategier som dragkingande och fjollighet som motstånd. Att överskrida sina egna gränser för genus är centralt i kap 10 och 11. I ett omfångsrikt analyskapitel (kap 12) avhandlas berättelser om sexuella praktiker, där framför allt heterosexuell sex står i fokus, och förhandlingar kring preventionsmedel och lust, jämställd sex och relationer till porr. Det sista empirikapitlet i del 2 tar sig an "hemmafronten", där svårigheter luftas som rör att utmana tvåsamheten i praktiken och sätt att utmana heteronormen genom boende-r och familj-former.

Motståndets möjligheter och begränsningar går som en tydlig

röd tråd genom hela analysen, och avhandlingens teoretiska ram och nyckelbegrepp används aktivt för att fokusera det analytiska prisma, och återkommer explicit i reflektioner kring fynden. Teoretiskt tar studien utgångspunkt mestadels i poststrukturalister som tematiserar heteronormativ köns-makt och motstånd som individuella och kollektiva processer från det queerteoretiska och sociologiska fältet. Foucaults förståelse av relationen mellan makt och motstånd är central, tillsammans med Butlers nyare texter kring kön, sexualitet, identitet och motståndsstrategier som vidareutvecklar en del av Foucaults idéer och psykoanalytiska begrepp. En intersektionell ansats används, och här känns det som att även ålder kunde ha lyfts fram i relation till vad det innebär att informantgruppen består av unga vuxna. Centralt i förståelsen av maktens relation till motståndet är i detta sammanhang hur den heteronormativa köns-makten reglerar och disciplinerar individen genom att tillskriva denne identiteter och positioner, och gör dem till subjekt genom att "vägra vara den vi är – eller det vi tillskrivs vara" (s. 40). För att göra motstånd blir det avgörande att kunna föreställa sig alternativ, och här kommer gränserfarenheter in i bilden; medvetenheten om normerande konstruktioner av subjektet och upplösandet av detta genom fantasier om möjliggörande av något annat och bättre. Vilka kulturella interpellationer ges vi i våra subjektiveringsprocesser, och vad händer om individen inte går med på att följa dem och gör motstånd mot de vägar som förskrivits för att leva kön och sexualitet?

För att konkretisera detta analytiskt använder Wasshede Diane Macdonnells tre begrepp om olika sätt att respondera på interpellationer genom dels identifiering eller motidentifiering, som båda "svarar" på interpellationen genom att gå med på den eller att bråka med den på olika sätt, dels disidentifiering, som handlar om att vägra delta på givna premisser, att ge en begriplig respons på in-

terpellationen. Att vägra identifiera sig som kvinna eller man är ett exempel på det senare. I upprättandet av alternativa offentliga rum kan disidentifiering utvecklas som motståndsstrategi eftersom ett kollektivt byggande av utopier då möjliggörs, enligt Judith Butler (s. 43). I denna process kan icke-erkännandet och abjektifieringen (båda centrala begrepp i Wasshedes analys) vändas till kreativt motstånd. Ett relaterat analysbegrepp är Johanna Oksalas tolkning av begreppet gränserfarenhet (limit-experience), och hur den erfaraende kroppen utgör en möjlighet för att något oförutsett kan hända. För att undersöka vad som händer när individen överskrider gränser för det kulturellt begripliga tar Wasshede hjälp av Kristevas abjektbegrepp, det som är utanför gemenskapens spelregler, som icke-objekt, icke-subjekt, som fortsätter störa genom sin närvaro. Wasshede understryker att det är själva *abjektifieringen* som är intressant; hur något annangörs genom själva utstötningsprocessen, något som enligt Sara Edenheim ofta tydliggörs genom känslor av äckel, avsky etc. Att använda smutsen som vapen, som bögar i Fjollfront och Queerinstitutet uttrycker det, är en viktig del av flera strategier, där abjektet inte tillåts varken assimileras eller stanna på skräphögen (s. 143).

För att undersöka skapandet av motståndskollektiv och någon form av kollektiv identitet måste en fånga rörligheten i kollektiva identiteter, argumenterar Wasshede med utgångspunkt i Håkan Thörn. De samtidigt pågående processerna av att skapa gränser mot majoritetssamhället, och av att differentiera det interna "vi"et i en rörelse, inklusions- och exklusionsprocesser är centrala i gränsförhandlingar, och reflektioner kring dessa processer finns det gott om i empirin. I skapandet av kollektiva identiteter och motståndsstrategier är passionen och hoppet om något annat en viktig drivkraft, hävdar Chantal Mouffe, som blir en viktig gestalt i analyserna och

som dessutom har inspirerat till avhandlingens titel. Thörns begrepp "nutopia" är ett annat centralt och väldigt användbart begrepp i analyserna. Nutopia flyttar framtidsvisionerna, utopierna, till nutid genom en strävan att leva dem här och nu, där utrymmet för dessa är relativt begränsade, men där de ändå synliggör en vision om något annat och större på längre sikt, kanske ett slags förändringspotential (s. 52).

Det är svårt att kortfattat göra någon sammanfattning av analysresultaten eftersom de är omfattande både tematiskt och positionsmässigt, och dessutom, framför allt, synliggör komplexiteten i reflektioner kring individuella och kollektiva motståndstrategier. Det är också ambivalenserna kring fem teman som lyfts upp i slutkapitlet, som synliggör konturerna av de möjligheter och begränsningar för förändring av heteronormativ könsmakt som växer fram genom de 10 analyskapitlen. Den heteronormativa könsmaktsordningen framstår som mångtydig; den är både förändringsbar och stabil. "Ambivalens både erfars, uttrycks och används strategiskt", skriver Wasshede (s. 325). Detta hänger också samman med "medvetenheten om det möjliga i att göra motstånd – och det omöjliga att gå bortom maktstrukturerna (s. 326). Framför allt är det intressant hur informanterna anser det vara betydligt svårare att förändra egna praktiker när det gäller saker som berör emotionellt; i förhållande till kärleksrelationer och attraktion t ex, där känslorna tillskrivs en essens som det är svårare att påverka och förändra utan att skada sig själv.

Lite nedslående känns det ju att en av avhandlingens huvudkonklusioner är att i motsats till den egna viljan och medvetenheten att "träna om sig" för att förändra den egna praktiken och/eller identifieringen, reproducerar denna process även heteronormativa struk-

turer på centrala områden; strukturer som framstår som både tunga och sega. Det är t.ex. inte många som utmanar tvåsamhet i praktiken, varken avseende sexualitet eller i organiserandet av intima relationer, utan de flesta lever i par. På detta och andra områden kanske den Göteborgska kontexten är mer radikalfeministisk och mindre queerifierad än den Stockholmska (se Ambjörnsson 2009) – å andra sidan är inte avhandlingen en studie av en renodlad queeraktivism utan av utomparlamentarisk vänsteraktivism. Här kan en också fråga sig om resultaten är påverkade av tidpunkten för empiriinsamlingen, 2002–2008, ett decennium då queera idéers genomslag ökade, både inom sexualpolitiska och feministiska sammanhang. Motsättningen mellan queer/sexualitet och ”riktig” vänsterpolitik är dock absolut något som i materialet framstår som levande (och är ju även något som också vänsterfeminister som Kajsa Ekis Ekman, SSU:s Daniel Suhonen med flera ägnat debattplats åt de senaste åren, t.ex. i *Arena*). Jag hade önskat att analyserna hade lyfts in tydligare i en större samtidshistorisk kontext i slutsummeringen, i relation till rörelsekulturens kontinuitet och förändring, en ambition som uttrycks i början av avhandlingen, men som i mindre grad präglar texten.

Boken som helhet ger ett stringent och genomarbetat intryck, med framför allt teoretiskt spännande analyser där teoretiska verktyg och material känns så välanpassade att de nästan smälter ihop. Den är mycket välskriven som berättelse, med en reflexiv och sökande ton, som förmår att förhålla sig solidariskt med informanterna och samtidigt visa fram de maktkonflikter som synliggörs genom materialet. Den är ett viktigt empiriskt bidrag i sin dokumentation av en bit samtidspolitisk (och morgondagens historiska) motståndskultur som sällas utforskas. Emellanåt kan dock avhandlingen kännas lite för omfattande och analyserna lite för mycket i

dialog med teori snarare än med annan empirisk forskning. Å andra sidan synliggörs en komplexitet i urvalets bredd som blir väldigt givande när positioner och praktiker omsätts i tal. Detta är riktig intressant och njutbar läsning. Läs den!

JANNE BROMSETH

Stockholms universitet

LITTERATUR:

Ambjörnsson, Fanny, "En rosa revolution i vardagen: om femininitet, queera strategier och motstånd", i Lilja & Vinthagen (red.) *Motståndsstudier*. Malmö: Liber förlag 2009.